

Jan Willem van Borselen (1825 - 1892) Schilder van het Hollandse landschap

Op 28 september 1892 werd Jan Willem van Borselen begraven op de begraafplaats Eik en Duinen in Den Haag. Onder de vele aanwezigen uit de schilderwereld hielden H.W. Mesdag, als voorzitter van het schilderkundig genootschap Pulchri, en Isaac Israëls namens de Hollandse Teekenmaatschappij, een toespraak.

Jan Willem van Borselen werd op 20 september 1825 te Gouda geboren. Hij was de oudste zoon van Pieter van Borselen (1802-1873), onderwijzer te Gouda en schilder van stadsgezichten en landschappen in de stijl van de romantische school. Onder diens leiding leerde Jan Willem landschappen schilderen. In 1839, verkocht de toen dertienjarige Jan Willem zijn eerste landschap op een tentoonstelling in Groningen. Vanaf die tijd zond hij jaarlijks werken naar tentoonstellingen.

In 1855 verhuisde hij naar Den Haag, waar zijn ouders zich in 1851 reeds hadden gevestigd. Alhoewel hij ruime ervaring had als landschapschilder ging hij in de leer bij de succesvolle landschapschilder Andreas Schelfhout (1787-1870). Hij sloot zich direct aan bij het schilderkundig genootschap Pulchri Studio. Het genootschap gaf de leden twee keer in de week de gelegenheid figuurstudies te maken aan de hand van geklede modellen. Jan Willem van Borselen bezocht deze avonden regelmatig en een map met

figuurstudies van zijn hand van modellen verkleed als jager, visser, boerinnetje en verder een vrouw in mondain rijkostuum en een man in oosterse dracht zijn bewaard gebleven. Evenals dergelijke studies van Jacob Maris, Matthijs Maris, David Bles, Frederik Hendrik Weissenbruch en Jan Weissenbruch. Deze bevinden zich in de collecties van het Haags gemeentemuseum, het Amsterdams Historisch museum en het Rijksprentenkabinet. Van bepaalde modellen zijn tekeningen van verschillende

schilders bewaard gebleven, bijvoorbeeld van een jongen in oosterse dracht van zowel Weissenbruch als van J.W. van Borselen. Pulchri organiseerde tevens zogenaamde kunstbeschouwingen, tentoonstellingen voor kunstliefhebbers waar gediscussieerd kon worden over de getoonde kunst. Het publiek kon hier tevens de geëxposeerde werken kopen. Binnen het genootschap vervulde Van Borselen jarenlang bestuursfuncties. Hij was tweede secretaris van 1864 tot 1865, bibliothecaris van 1863 tot 1869 en penningmeester in de periode 1872-1876. Samen met Jan Gerard Smits (1823-1910), Willem Maris en B. Blommers was hij in de periode 1867-1870 commissaris van de kunstbeschouwing. Hij was tevens penningmeester van het fonds voor weduwen en wezen van Pulchri Studio. J.W. van Borselen kreeg ook het beheer over het Koninklijk subsidiefonds ten behoeve van jonge kunstenaars door Willem III opgedragen. Hij vervulde deze functie tot aan zijn dood in 1892.

EEN KIJKJE IN HET ATELIER

Jan Willem van Borselen was een punctueel en ordelijk man. Johan Gram bezocht de schilder in zijn atelier en schreef hierover in zijn boek 'Onze hedendaagse schilders' in 1883: 'Het is zo treffend hoe net en ordelijk er alles uitziet in het atelier van J.W. van Borselen. Het is een goed gemeubileerde kamer. Zo de studio, zo de meester. Van Borselen is netjes gekleed en is onberispelijk voor zijn ezel gezeten.' In zijn publicatie 'Onze schilders in Pulchri' beschreef hij Van Borselen ook niet als een bohémien. Het ernstige gezicht van de schilder deed hem eerder denken aan een lid van de kerkeraad. Van Borselen schilderde landschappen op panelen en op linnen en maakte tekeningen, aquarellen en grafiek. Zijn oeuvre bestaat uit drie hoofdcategorieën: voorbereidende schetsen en studies in olieverf, zelfstandige tekeningen en schilderijen en registrerende tekeningen.

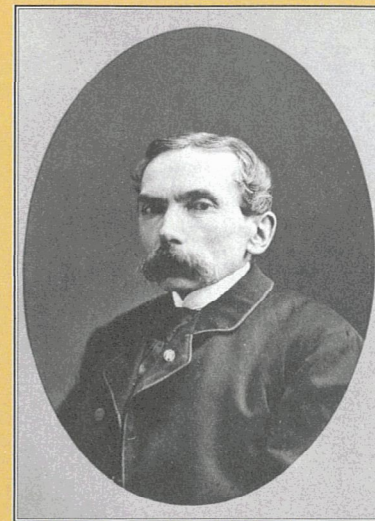
VOORBEREIDENDE SCHETSEN EN STUDIES IN OLIEVERF

Evenals zijn leermeesters Pieter van Borselen en Andreas Schelfhout trok Jan Willem van Borselen de natuur in en

maakte daar schetsen. Deze gebruikte hij op een later tijdstip voor zijn schilderijen en aquarellen. Zijn leermeester Schelfhout leerde hem ook perspectieftekenen en -schilderen volgens een bepaalde compositie van horizontale en diagonale lijnen. In tegenstelling tot Schelfhout nam Van Borselen zijn schilderkist mee op zijn zwerftochten door de natuur om direct met verf op kleine paneeltjes van 13 x 20 cm. landschappen vast te leggen. Deze kleine werken waren niet voor de verkoop bedoeld, maar werden gebruikt als studiemateriaal voor latere schilderijen en aquarellen die hij vervaardigde in zijn atelier in Den Haag. P.A. Haaxman jr. schreef dat Jan Willem van Borselen de kleine paneeltjes bewaarde in zijn schilderkist en deze 'zijn kapitaal' noemde. Van Borselen trok samen met zijn vriend Jan Gerard Smits en de schilders Theodoor Kruseman (1835-1895), Henri Bource (1826-1899) en de marineschilder Maurits Frederik Hendrik de Haas (1832-1895) rond in de omstreken van Oudewater, Gouda, Moordrecht en Haastrecht om de natuur te schilderen. Van Borselen schilderde in een paar uur een complete studie. Bij Pulchri Studio ontmoette hij veel collega-schilders die in de stijl schilderden, die later Haagse school zou worden genoemd. In zijn begintijd schilderde Van Borselen geheel in de stijl van zijn vader Pieter van Borselen en Schelfhout. Onder invloed van de schilders van de Haagse School werd zijn wijze van schilderen wat losser en schetsmatiger, zonder de aangeleerde wetmatigheden en compositie-techniek van Schelfhout los te laten. Jan Willem van Borselen schilderde veel landschappen waar wilgen, koeien, water en bootjes op staan afgebeeld. Hij werd ook wel de schilder van de wilgen genoemd.

ZELFSTANDIGE TEKENINGEN, AQUARELLEN EN SCHILDERIJEN

De schilderijen van de schilder vormen de belangrijkste categorie van zijn werk. Hiermee verwierf Van Borselen de meeste inkomsten. Voor zijn schilderijen vervaardigde hij schetsen en kleine voorstudies. Daarnaast maakte Van Borselen houtskooltekeningen en

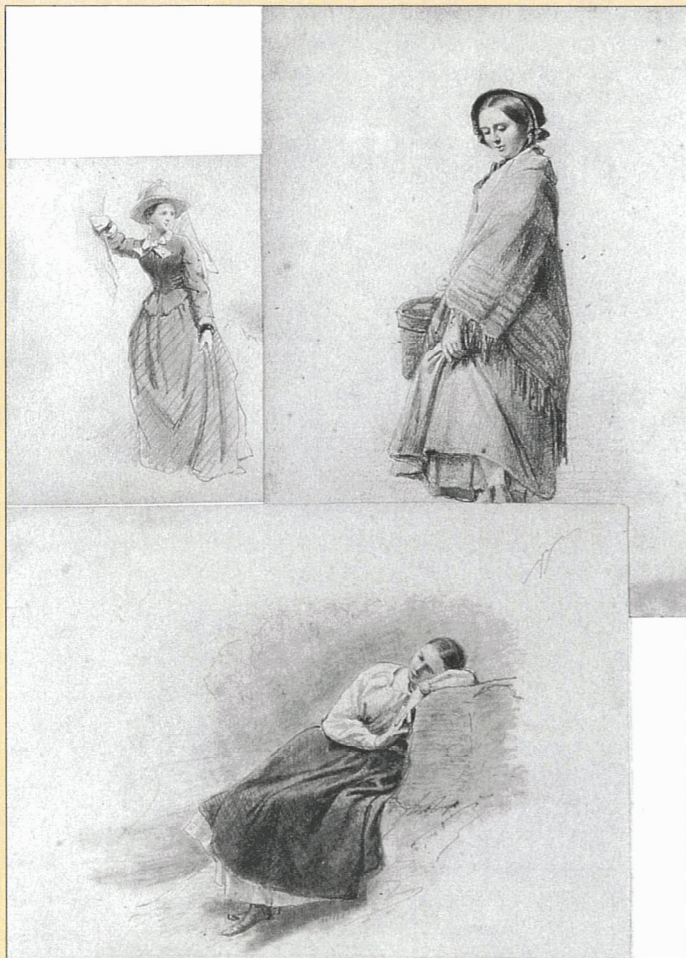

Jan Willem van Borselen

KORTE BIOGRAFIE

- 1825** geboren op 20 september te Gouda, als oudste zoon van de onderwijzer en schilder Pieter van Borselen en Cornelia van den Ing.
- 1839** verkoop eerste landschapje
- 1855** verhuizing naar Den Haag wordt lid van het schilderkundig genootschap Pulchri studio
- 1855** in de leer bij Andreas Schelfhout (1787-1870)
- 1859** krijgt ereprijs voor landschap van genootschap Pictura te Groningen
- 1863** huwelijk met Anna Josina Gerardina Doeleman (1842-1895)
- 1867-1870** commissaris van de kunstbeschouwing bij Pulchri
- 1871** werkt op het Loo, in opdracht van Willem III
- 1872-1876** penningmeester van Pulchri
- 1876** wordt lid van de Hollandse Teekenmaatschappij
- 1882** richt samen met Charles Rochussen en E.L. Verveer het Kon. genootschap voor aquarellisten op
- 1891** verblijft op het Loo om een paneel op kamerscherm te schilderen voor Wilhelmina in opdracht van koningin Emma
- 1892** overlijdt 25 september in zijn woonplaats Den Haag
- 1893** veiling in februari van nalatenschap in Pulchri studio

J.W. van Borselen, figuurstudies, particuliere collectie

De eerste tekenen van waardering ontving Jan Willem van Borselen in 1859, toen zijn inzending voor de tentoonstelling van levende meesters te Groningen bekroond werd met de ereprijs van f 500,- van het genootschap Pictura. Twee jaar later behaalde hij een gouden medaille op de expositie te Den Haag met een landschap te Gouda. Van Borselen verkocht vooral tussen 1865 en 1885 goed aan particulieren in binnen- en buitenland. Van een landschap met wilgen, koeien en water zijn door de firma Regout borden vervaardigd in een blauwe kleur.

Een aantal malen was Van Borselen samen met de kunstenaars Rochussen, Ten Kate en Stortenbeker, de gast van koning Willem III op het Loo. In 1871 kreeg hij de opdracht om voor het huwelijk van prinses Marie met de vorst Von Wied twaalf aquarellen te vervaardigen van het landgoed het Loo. Hij logeerde in een kamer in het paleis. Voor het verblijf van de schilder in het bos, liet de koning een generaalstent opzetten, waar Van Borselen kon pauzeren, lunchen en schuilen tijdens slecht weer. Tijdens zijn wandelingen door de natuur op zoek naar mooie natuurgezichten voor zijn schetsen, werd hij vaak vergezeld door Koning Willem III. Voor de aquarellen maakte Van Borselen vele schetsen op het landgoed.

J.W. van Borselen, Hollands landschap op linnen, 66 x 108 cm. Collectie Kunsthandel A.H. Bies, Eindhoven

De koning koos er hier twaalf van uit, waarvan Van Borselen op zijn atelier in Den Haag uiteindelijk de aquarellen schilderde.

Rond 1891 verbleef Van Borselen andermaal op het Loo om in opdracht van Koningin Emma een paneel te maken ten behoeve van een tafereel op een kamerscherm voor haar dochter Wilhelmina. Bakhuijzen, Roelofs en Vrolijk schilderden de drie andere panelen voor het scherm. Het kamerscherm kreeg Wilhelmina als kerstgeschenk.

J.W. van Borselen kon met zijn vrouw en vijf kinderen van de verkoop van zijn schilderijen en aquarellen redelijk goed leven. In de periode 1871-1880 behoorde hij tot de best verkopende schilders. Veel werk werd verkocht via kunsthandel Goupil en via tentoonstellingen. Rond 1881 had hij een jaarinkomen van f 2593,-. De meeste kunstschilders verdienden toen tussen de f 800 - f 2000,- per jaar met hun werk. Ter vergelijking: een arbeider verdiende jaarlijks ca f 400,-. Grootverdieners in de schilderkunst waren in 1881 J.H. Maris (jaarinkomen in 1881: f 4183,-) en H.W. Mesdag (jaarinkomen in 1881 f 6653,-).

Jan Willem van Borselen verkocht zijn schilderijen in de periode 1875-1892 voor prijzen variërend van f 900,- tot f 1500,-.

aquarellen voor de verkoop. De oprichters van de Hollandse Teekenmaatschappij, H.W. Mesdag, A. Mauve, J. Israëls, J. Bosboom en de gebroeders Maris, allen vooraanstaande leden van de Pulchri Studio, nodigden Jan Willem van Borselen uit om werkend lid te worden van de maatschappij. Samen met Willem Carel Nakken (1835-1926), E.L. Verveer, J. en J.H. Weissenbruch trad hij direct na de oprichting in 1876 toe. De maatschappij had tot doel de aquarel als zelfstandig kunstobject te bevorderen en deze aan het publiek te verkopen. De vereniging was nauw verbonden met de kunsthandel Goupil in Den Haag.

KONINKLIJK GENOOTSCHAP

In 1882 richtte Jan Willem van Borselen samen met Charles Rochussen (1814-1894) en Elchanon L. Verveer (1826-1900), het Koninklijk Genootschap van aquarellisten op. Zij presenteerden zich met een tentoonstelling in de

Gotische zaal van het Koninklijk paleis aan het Haagse Noordeinde. Het bestuur van de Hollandse Teekenmaatschappij nam hun dit niet in dank af. De Maatschappij wilde waarschijnlijk geen concurrentie. Men was zo verontwaardigd dat er sprake van was deze leden van Pulchri Studio te royeren. Zo ver kwam het niet. Uiteindelijk besloot men niet op de uitnodiging voor de expositie van het nieuwe genootschap in te gaan. Het Koninklijk genootschap van aquarellisten bestond slechts drie jaar.

REGISTRERENDE TEKENINGEN

Evenals zijn leermeester Schelfhout maakte Van Borselen schetsen van werken die hij verkocht had. Op de bladen noteerde hij de naam van de koper, de verkoopprijs, datum, titel van het schilderij en plaats waar het schilderij gemaakt was. De tekeningen zijn zeer schetsmatig en zuiver bedoeld voor de 'boekhouding' van de schilder.

LEERLINGEN

Jan Willem van Borselen had volgens Pieter Scheen twee leerlingen, van wie Theophile de Bock (1851-1904) de meest succesvolle schilder was. Hij schilderde eveneens landschappen, vooral bosgezichten. Later ging De Bock bij J.H. Weissenbruch in de leer. Leerling Timotheus Ouwerkerk (1845-1910) is een wat minder bekende schilder. Hij schilderde landschappen en stadsgezichten.

WAARDERING

In 1857 ontving Van Borselen voor het eerst een groot bedrag voor een groot boomrijk landschap. Zijn leermeester vond het werk goed gelukt en adviseerde hem het in te zenden voor de tentoonstelling te Den Haag en er een flink bedrag voor te vragen. Baron van Brienens kocht het schilderij voor f 1200,-. Sinds die tijd steeg de populariteit van Van Borselen.

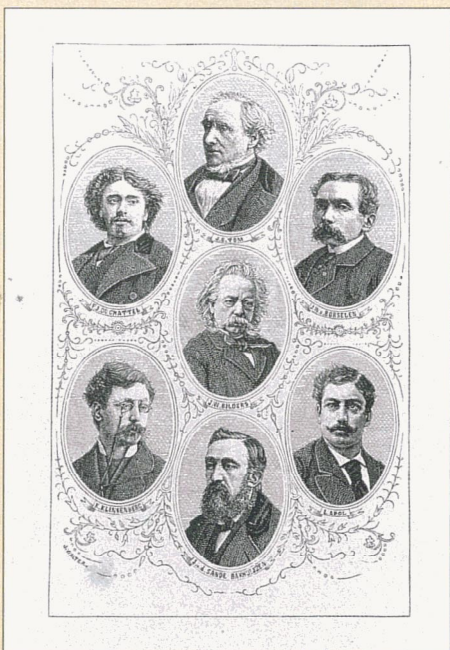

J.W. van Borselen, Een Hollands polderlandschap op paneel, 38 x 55,5 cm. Gesigneerd en gedateerd 1858. Collectie Kunsthandel A.H. Bies, Eindhoven

J.W. van Borselen, *Na regen komt zonschijn. Doek, 45,5 x 70,5 cm. Links onder gesigneerd. Collectie Galerie Simonis & Buunk, Ede.*

In het laatste kwart van de negentiende eeuw verschoof de aandacht van het kunstkopende publiek geleidelijk van het werk van de meer traditionele schilders van de Hollandse romantische school, zoals J.W. van Borselen, naar het werk van de nieuwe stroming in de schilderkunst, de Haagse school van Anton Mauve, Jacob Israëls, Hendrik Willem Mesdag en J.H. Maris.

De laatste decennia van de twintigste eeuw groeit de aandacht en de waardering voor kunstschilders als Bakhuizen van den Brink, Charles Rochussen en Jan Willem van Borselen.

In februari 1893 werd de nalatenschap van J.W. van Borselen, bestaande uit schilderijen en tekeningen, geveild in Pulchri Studio. Uit rekeningen van het Koninklijk Huisarchief blijkt dat Koningin Emma voor f 2630,- drie schilderijen en twee tekeningen had gekocht. Als dank voor de medewerking van Pulchri aan de veiling, schonk de weduwe Van Borselen een tekening van haar man aan het genootschap. De begeleidende brief hiervan is in het archief van Pulchri Studio bewaard gebleven. In juni 1998 is deze tekening geveild bij Pulchri tijdens de veiling van het bezit van het schildersgenootschap. □

Tekst: Drs. Annabelle Meddens-van Borselen

Van Borselen en tijdgenoten

Bronnen:

- Haags Gemeentearchief
- Archief schilderkundig genootschap Pulchri Studio
- Archief Hollandse Teekenmaatschappij (notulen)
- Bevolkingsregister
- Collectie schildersbrieven
- Koninklijk huisarchief Den Haag
- Archief thesaurier (rekeningen)
- Rijksdienst Kunsthistorische Documentatie
- Kunsthandel A.H. Bies, Eindhoven

Literatuur

- Pieter A. Scheen, *Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1850*.
- Stolwijk, *Uit de schilderswereld, Nederlandse kunstschilders in de tweede helft van de negentiende eeuw* (Leiden 1998)
- R.J.A. te Rijdt, *Nederlandse figuurstudie 1700-1850*. (Rijksprentenkabinet Amsterdam no XXV 1994)
- J. Sillevis, *Hollandse aquarellen uit de 19de eeuw uit het prentenkabinet* (Rijksmuseum Amsterdam, 1985)
- P.A. Haaxman, *Jan Willem van Borselen in: Elseviers geïllustreerd maandschrift 1897*.
- E. Fleurbaay, *Kunstaankopen door Koning Willem III in: Antiek 19* (1984)
- Willem Laanstra, *Andreas Schelfhout 1787-1870* (Amsterdam 1995)

